

УДК 342.534:174(045)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2024.43.01>

Гудима М. М.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ДЕПУТАТСЬКОЇ ЕТИКИ ТА МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ

В роботі досліджені питання моральності в депутатській діяльності, моральної культури парламентарів як важливої умови ефективного функціонування вітчизняного законодавчого органу, виявлені причини неетичної поведінки народних депутатів та сформульовані висновки щодо потенційних шляхів усунення вказаної проблематики.

Проведено аналіз вітчизняних нормативно-правових актів, котрі регламентують питання моральної культури парламентарів та правила депутатської етики і виявлено проблему їх поверхневості та розрізненості. Досліджено перспективи прийняття єдиного кодифікованого акту в даній сфері – Етичного кодексу народних депутатів і обґрунтовано, що систематизоване визначення етичних норм, окреслить чіткі рамки для дій народних депутатів, ускладнивши можливість їх порушення, а також створить механізми для громадського контролю за діяльністю народних обранців і підвищить їх підзвітність.

Виявлено, що чинне вітчизняне законодавство не лише містить формальні етичні зобов'язання народних депутатів України, а й формально визначає санкції за їх порушення, тож встановлено, що спеціальний законодавчий акт, що регулює питання депутатської етики повинен містити широкий та чітко визначений перелік санкцій від попередження чи позбавлення права голосу на одному засіданні до штрафів та позбавлення депутатського мандату у разі грубого та систематичного порушення морально-етичних норм.

Аналіз вимог виборчого законодавства привів до формулювання висновку, що серед основних аспектів проблеми сучасного стану депутатської етики в Україні та її дотримання народними депутатами слід визнати недосконалість механізмів, які б запобігали потраплянню до Верховної Ради осіб, що не відповідають етичним вимогам до народного депутата. В роботі підкреслено необхідність законодавчого закріплення основоположних моральних якостей кандидатів в народні депутати поряд з формальними вимогами, а також потребу розробки чітких методик їх перевірки задля ефективного застосування під час формування якісного складу вітчизняного парламенту шляхом внесення відповідних доповнень у норми виборчого права України.

Важливого значення на шляху забезпечення дотримання етичних вимог народними депутатами набувають механізми контролю, зовнішнього та внутрішнього характеру. Для удосконалення вказаних механізмів визначено перспективним створення у Верховній Раді вузькоспрямованого окремого комітету, до відання якого належатиме питання контролю за дотриманням дисципліни та норм депутатської етики та запозичення світового досвіду щодо створення судового або квазісудового органу, який здійснюватиме контроль за дотриманням депутатами норм етики у їх професійній діяльності.

Ключові слова: парламент, народні депутати, моральна культура, етична поведінка, кодекс депутатської етики, відповідальність народного депутата.

Постановка проблеми. Особистісний склад парламенту, як інституту безпосередньої демократії, повинен характеризуватися високим рівнем моральної культури. Морально-етичний облік народного депутата, його висока моральність та відповідальність за свої вчинки має відповідати поважному статусу представника народу та виступати зразком для виборців. Моральність народних депутатів, чітке дотримання ними правил депутатської етики не лише впливає на їх авторитет в суспільстві, а й напряду корелює з повагою та довірою громадськості до інституту парламенту та парламентаризму в цілому. Відтак, аналіз сучасної політичної ситуації свідчить про очевидну недовіру і навіть відторгнення більшою частиною вітчизняного суспільства влади, що очевидно. загострює проблематику моральності народних депутатів.

Відсутність загальної та моральної культури, не дотримання народними депутатами етичних норм неминуче веде до зниження ефективності виконання законодавчої функції парламентом. Як слушно з цього приводу зазначається в літературі: «саме в цьому криється одна

з головних причин неефективної діяльності законодавчого органу країни та незадовільного виконання ним своїх функцій. Масове невідвідування депутатами засідань, різного роду блокування часто роблять взагалі неможливим функціонування Верховної Ради, а невідповідальне ставлення багатьох депутатів до законотворчої діяльності зумовлюють прийняття значної кількості законів низької якості або ж законів, спрямованих на захист особистих інтересів народних депутатів. Окремо слід відзначити потужний негативний вплив на свідомість громадян, який здійснюють масові випадки неетичної поведінки народних депутатів. Демонстративне порушення депутатами законів, ігнорування ними елементарних етичних норм навряд чи може стимулювати законослухняність пересічних громадян» [1, с. 8].

Отже, нині першочерговим завданням виступає забезпечення неухильного дотримання правил моральності представниками законодавчої влади, виконання якого видається неможливим без зміцнення парламентської етики та ефективного правового механізму її дотримання. Проте успішне вирішення окресленого завдання значно ускладнюється розрізненістю, поверхневістю, а в деякому навіть суперечливістю правового регулювання етики парламентарів, що не в останню чергу зумовлено їх значною автономією та свободою, наділеною суспільством та державою. На недосконалість фрагментарність та застарілість правового регулювання вказує О. І. Зозуля, відзначаючи їх причинами порушень народними депутатами України дисципліни та етичних норм в парламентській практиці наряду з низьким рівнем правової та політичної культури парламентаріїв [2, с. 129].

Вказане яскраво свідчить про потребу теоретичної розробки правової проблематики депутатської етики, моральності в депутатській діяльності та моральної культури парламентарів задля забезпечення ефективного функціонування вітчизняного представницького органу та підтримання суспільної довіри до нього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика етики та моральної культури депутатів піднімалися в працях, як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Зокрема, окремі аспекти етичної поведінки та моральної культури парламентарів розробляли М. Вебер, О. Гюффе, Н. Луман, С. Мендус, П. Рікер, Дж. Ролз, Б. Сутор, Н. Грушанська, О. Кисельова, О. Климович, А. Когут, Д. Ковриженко, О. Климович, Я. Ковальчук, А. Погорелова, О. Савчук, С. Светова, Т. Фащук, Ю. Шестакова.

Не зважаючи на актуальність означеної тематики та науковий інтерес до неї, практика діяльності вітчизняного законодавчого органу свідчить про існування цілого ряду невирішених проблем моральної культури та етичної поведінки народних депутатів, що беззаперечно впливають на ефективність роботи даного органу, корінь яких лежить, зокрема і в недосконалості та неефективності правового регулювання даного аспекту поведінки парламентарів, та потребує перш за все подальшої теоретичної розробки з метою формулювання певних рекомендацій, в тому числі законотворчого спрямування.

Тому **мета** даної публікації була сфокусована на дослідженні питань моральності в депутатській діяльності, моральній культурі парламентарів як важливої умови ефективного функціонування вітчизняного законодавчого органу, виявленні причин неетичної поведінки народних депутатів та формулюванні висновків щодо потенційних шляхів усунення вказаної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Традиційно, під депутатською етикою розуміють систему моральних норм і цінностей та правил поведінки, яким, згідно з уявленнями суспільства, має відповідати та яких має дотримуватися народний депутат [1, с. 7]. І цілком справедливо, що до депутата суспільством ставляться підвищені етичні вимоги – з одного боку він має дотримуватися загальних етичних норм, обов'язкових для всіх громадян (причому тут до депутата теж висуваються особливі вимоги – вважається, що він має бути взірцем у дотриманні цих загальних норм), а з іншого боку – дотримуватися ще цілого ряду етичних правил, які висуваються до нього як до представника державної влади [1, с. 7-8].

Водночас, народним депутатам делегують велику автономію та свободу в діях, додаткові права, привілеї, імунітети в порівнянні з громадянами та державними службовцями, що виражається в деякому послабленні суспільного контролю за їх діяльністю, вимагаючи взамін

вірною служіння на благо народу, здійснення внутрішнього професійного контролю, встановлення більш строгих правил, високих моральних стандартів та правил щодо їх поведінки. Проте отримання такої широкої свободи та послаблення суспільного контролю, на жаль, часто веде народних депутатів по не вірному шляху нівелювання суспільною моральністю, нехтування державними інтересами та використання депутатських повноважень у власних корисних цілях. Отож нагальною проблемою в сучасній Україні залишається поведінка парламентарів, які досить часто ігнорують моральні цінності, що проявляється в повній безвідповідальності за власні слова, дії, вчинки: легко змінюються політичні погляди та ідеологічні орієнтації політичних лідерів, що веде за собою відсутність відповідальності за власні передвиборчі програми. У зв'язку з цим здебільшого діяльність органів представницької влади, зокрема Верховної Ради України, характеризується строкатістю, нестабільністю та непрогнозованістю, а у свідомості громадськості дедалі більше втрачається авторитет до них [3, с. 87].

Видається, що вирішення означеної проблеми лежить в площині потреби внутрішнього контролю над депутатською діяльністю парламентарів та зовнішнього з боку суспільства – задля впевненості в тому, що депутатська діяльність належно реалізує самоуправління, спрямована на задоволення суспільних інтересів та сприяє добробуту суспільства.

Встановлення суворіших, вищих стандартів компетентності, професіоналізму, моральності та інших критеріїв доступу до лав народних депутатів неминуче призводить до потреби законодавчого регулювання морально-етичних аспектів діяльності парламентарів.

Аналіз масиву нормативно-правових актів, що регулюють діяльність народних депутатів свідчить, що в існуючому правовому полі України відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би в цілому урегулював питання депутатської етики. Правові засади діяльності Верховної Ради та народних депутатів, у тому числі норми їх етичної поведінки, розрізнено регулюються Конституцією України, а також Законами України «Про статус народного депутата України» та «Про Регламент Верховної Ради України».

Так, Конституція України визначає засадничі етичні та правові принципи діяльності парламентарів. Зокрема стаття 79 Конституції України пов'язує момент набуття повноважень народним депутатом зі складанням присяги, в змісті якої поєднуються і правові та морально-етичні засади [4]. А в інших нормах Основного Закону визначено принципи несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, особистого голосування та інші засадничі положення діяльності народних представників, в тому числі і їх етичної поведінки.

Закон України «Про статус народного депутата України» містить статтю 8, яка присвячена регулюванню морально-етичних зобов'язань депутатів перед виборцями і закріплює, що у своїй діяльності народний депутат повинен дотримуватися загальноновизнаних норм моралі; завжди зберігати власну гідність, поважати честь і гідність інших народних депутатів, службових та посадових осіб і громадян; утримуватись від дій, заяв та вчинків, що компрометують його самого, виборців, Верховну Раду України, державу [5]. Неприпустимим є використання народним депутатом свого депутатського мандата всупереч загальноновизнаним нормам моралі, правам і свободам людини і громадянина, законним інтересам суспільства і держави. Народний депутат не повинен використовувати депутатський мандат в особистих, зокрема корисливих, цілях. В рамках нашого дослідження можна також згадати і ст. 24 даного законодавчого акту, яка визначає обов'язки, що покладаються на народного депутата, зокрема додержуватись вимог закону та присяги, особисто брати участь у засіданнях Верховної Ради України та особисто брати участь у голосуванні, додержуватись вимог трудової дисципліни та норм депутатської етики, підтримувати зв'язок із виборцями, розглядати їх звернення та інформувати про свою діяльність та інші [5].

В Законі України «Про Регламент Верховної Ради України» міститься Глава 9 під назвою «Дотримання дисципліни та норм етики на пленарних засіданнях Верховної Ради України», у якій зафіксовані вимоги до поведінки народних депутатів на засіданнях Парламенту [6]. Проте, як відзначається в літературі, її зміст охоплює лише «регламентні норми», що мають на меті, перш за все, упорядкувати діяльність Верховної Ради України, зробити її ефективною та продуктивною, проте не стосуються приватного життя парламентарів, поведінки поза

межами Верховної Ради та інших етичних аспектів їхньої діяльності. Особливістю Регламенту Верховної Ради України є те, що у ньому встановлюються правила поведінки не лише для народних депутатів, а й для усіх осіб, присутніх на засіданнях Верховної Ради. Більше того, на думку дослідників, на практиці дуже важко розрізнити етичні та дисциплінарні норми, адже у Регламенті вони тісно пов'язані між собою [7].

Нам видається недостатньою кількість норм, що регулюють етичні стандарти депутатської діяльності та й розпорошеність і незначна ефективність існуючих правових положень не спроможні запобігти неетичним вчинкам народних депутатів ні в сесійній залі, ні тим паче поза нею. Справді, важливо підкреслити, що депутат як представник народу, виступаючи публічною особою повинен володіти бездоганною репутацією, а відповідно повинен дотримуватися етичних норм завжди. Видається, що дотримання морально-етичних норм народними депутатами України навіть не під час безпосереднього виконання ними своїх повноважень має важливе значення для підтримки авторитету парламенту та держави в цілому. Разом з цим, на сьогодні етичні вимоги стосуються лише парламентської діяльності депутата, а етична складова позапарламентської діяльності залишається неврегульованою чинним законодавством, а отже, якщо порушення норм етики відбулося за межами парламенту та не під час проведення пленарного засідання Верховної Ради України, то методи правового впливу на нього практично відсутні [8, с. 73].

Означена законодавча невизначеність правил поведінки народних депутатів України, закріплення у «розпорошеному» вигляді певних правил їх поведінки лише у сесійній залі, відсутність відповідальності за вчинення багатьох правопорушень, невідповідність наявних санкцій принципам пропорційності та превентивності та неврегульованість порядку дисциплінарного провадження – досить часто визначаються суттєвими недоліками та значними перепонами на шляху забезпечення парламентської дисципліни та дотримання норм депутатської етики [9, с. 25].

Основні засади регулювання моральної поведінки парламентів у багатьох демократичних країнах світу лягли в основу окремих нормативно-правових актів – так званих кодексів поведінки та етичних норм (Великобританія, США, Австралія, Польща). Наразі в Україні немає спеціального нормативно-правового акту, котрим регулювалися б засади етичного кодексу поведінки членів парламенту загалом, і який би став основним керівництвом для парламентської діяльності, передбачивши конкретні заборони, процедури, ідеали та врахувавши основні етичні проблеми, з якими стикаються народні депутати. Зрозуміло, що жоден закон не зробить народного депутата більш моральним, проте чітке визначення етичних норм ускладнить для депутата можливість їх порушення [1, с. 8]. Точно вивірений набір етичних правил (наприклад кодекс поведінки) забезпечує чіткі рамки для дій, і в цих умовах депутати можуть виконувати свої обов'язки, зміцнюючи політичну довіру до себе [10, с. 8]. Крім того, кодифікований характер положень щодо дотримання дисципліни та норм етики парламентарями створює механізм для громадського контролю за діяльністю народних обранців і підвищує їх підзвітність [11, с. 112].

Тому важливим кроком на шляху забезпечення етичної поведінки народних депутатів видається нам внесення на розгляд парламенту проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правил етичної поведінки народних депутатів України (Етичного кодексу)» (реєстраційний номер 8327) 30 грудня 2022 року. І хоча вказаний закон ще не було ухвалено парламентом, його розробка та подальше прийняття вважаємо вкрай прогресивним. Погодимось, що введення кодексів поведінки для державних посадових осіб, які утверджують сумлінність, чесність і відповідальність, демонструє прихильність до країни, виконання й дотримання загальноновизнаних міжнародних стандартів і норм [12, с. 2].

Отже, наразі проблема українського законодавства у сфері регулювання етичної поведінки народних обранців поки що є відкритою, а чинні законодавчі норми неспроможні ефективно стимулювати їх до етичної поведінки в тому числі і в зв'язку з недостатністю санкціонованість за порушення норм. Формальне зобов'язання народних депутатів України «дотримуватися загальноновизнаних норм моралі», «зберігати гідність», «поважати честь і гідність інших» вже

не відповідає вимогам сучасності та об'єктивно є недостатнім для реального впливу на поведінку народних депутатів України [2, с. 131]. Зауважимо, що чинне вітчизняне законодавство не лише містить формальні етичні зобов'язання народних депутатів України, а й формально визначає санкції за їх порушення. Як влучно зауважує М. М. Тищенко: «у законах, котрі регулюють етичну поведінку парламентарів, досить формально визначені санкції або вони виглядають як такі, що не мають достатнього виховного впливу на останніх» [3, с. 90–91].

Річ у тім, що у Законі України «Про Регламент Верховної Ради України» у статті 51 зазначено, що якщо народний депутат виголошує образливі слова на адресу іншого народного депутата або депутатської фракції (депутатської групи), головуєчий на пленарному засіданні попереджає цього народного депутата про неприпустимість таких висловлювань або припиняє його виступ (ч. 4). Згідно частини 5 цієї норми ВРУ може ухвалити рішення про позбавлення народного депутата права брати участь у максимально п'яти пленарних засіданнях на підставі письмового звернення депутата чи депутатської фракції (депутатської групи) і відповідного висновку регламентного комітету у разі, коли конфлікт щодо виголошення образливих слів у бік іншого депутата на засіданні парламенту не було вичерпано [6]. До того, вказані санкції застосовуються тільки до тих порушень етичних норм та правил, які вчинили народні депутати в сесійній залі. Тоді як, порядок врегулювання етичних питань у позапарламентській діяльності Регламентом не передбачається, тому за неналежну етичну поведінку депутата регламентним комітетом у виді санкції може бути застосоване лише попередження, – пише Ю. В. Шестакова [8, с. 72].

Варто відзначити прогресивними в цьому ключі норми вищезгаданого проекту «Етичного кодексу», які достатньо розширюють спектр санкцій за етичні порушення, вчинені народними обранцями. Так, якщо порушення відбулося одноразово, нардеп отримує попередження від Етичного комітету; якщо порушення відбулося двічі протягом року, нардепа зобов'язують прослухати курс із дотримання норм депутатської етики, на час якого його буде відсторонено від участі у пленарних засіданнях. Подальші порушення можуть вилитися в позбавлення права відвідувати не лише пленарні засідання, а й засідання комітетів, тимчасових слідчих або спеціальних комісій на строк до одного місяця, а також у позбавлення виплат.

Нам видається, що жорсткіше санкціонування порушень морально-етичного характеру буде ефективним кроком на шляху забезпечення високої моральності вітчизняного парламенту. Як свідчить приклад інших країн, моральна культура настільки важлива для народного обранця, що її низький рівень може бути підставою його звільнення. Так, згідно Конституції Аргентини депутат може бути звільнений, якщо його моральний рівень буде визнаний таким, що не відповідає обійманій посаді (ст. 66) [1, с. 32].

Складно не погодитися з позицією М. М. Тищенко, щодо нагальної необхідності здійснення постійної роботи українського парламенту над удосконаленням вітчизняного чинного законодавства, яке регламентує власне його діяльність і сприяє посиленню політичної відповідальності парламентарів, що ґрунтується на системі цінностей, професійних знаннях, уміннях, навичках у сфері публічного управління, політології, права та високих моральних якостях [3, с. 91]. Погоджуємося, що реалізувати вказане пріоритетне завдання зможе тільки такий парламент, до складу якого входять парламентарі з необхідними знаннями, та чи не в першу чергу – володіють високими моральними якостями.

На жаль, чинне законодавство, яке передбачає умови допуску осіб до депутатської діяльності, не закріплює серед них вимог морального характеру. Тож слушно серед основних аспектів проблеми сучасного стану депутатської етики в Україні та її дотримання народними депутатами в літературі визнається недосконалість механізмів, які б запобігали потраплянню до Верховної Ради осіб, які не відповідають етичним вимогам до народного депутата. Таким чином, в сферу депутатської етики та забезпечення її дотримання доцільно включати також виборче законодавство та виборчий процес в цілому [1, с. 8].

Вбачаємо, що однією з вагомих гарантій забезпечення високого рівня моральної культури народних депутатів є ефективний відбір кандидатів, які виявили бажання висувати свої кандидатури до обрання, спрямований на допуск до парламенту тільки таких осіб, котрі володіють

необхідними моральними якостями. На жаль визначаючи вимоги до кандидатів на отримання депутатського мандата закон звертає увагу тільки на формальні аспекти (громадянство, вік, наявність права голосу, строк проживання на території України, відсутність судимості за вчинення умисного злочину), залишаючи поза увагою проблеми їх доброчесності та інших моральних характеристик. Водночас, моральний потенціал народного депутата становить запоруку його ефективної професійної діяльності, виступає гарантією мінімізації вчинення ним неетичних поступків.

Відтак, підкреслимо необхідність законодавчого закріплення основоположних моральних якостей кандидатів в народні депутати поряд з вищезгаданими формальними вимогами, а також потребу розробки чітких методик їх перевірки задля ефективного застосування під час формування якісного складу вітчизняного парламенту шляхом внесення відповідних доповнень у норми виборчого права України.

Наявність норм парламентської етики не спроможне забезпечити належний етичний порядок парламентської діяльності, тому важливого значення на шляху забезпечення їх дотримання набувають механізми контролю, в тому числі внутрішнього характеру.

Контроль за дотриманням норм етики покладено в основному на Комітет Верховної Ради України з питань Регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності Верховної Ради України (який не є політично незалежним органом, створений з 29 серпня 2019 року), а також головуєчого на засіданні Верховної Ради (у частині дотримання правил етики на засіданнях парламенту). Зазначений Комітет покликаний відповідно до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» та Постанови Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України шостого скликання» виконувати контрольні функції у таких сферах відання, що стосуються дотримання норм етики депутатської діяльності: надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт народного депутата України; дострокове припинення повноважень народного депутата України; несумісність депутатського мандата з іншими видами діяльності, дисципліна та дотримання норм депутатської етики.

На жаль, аналіз практики діяльності даного комітету демонструє незначну його ефективність. Аналізуючи відкритих джерела про діяльність Комітету з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України (веб сайт: <https://reglament.rada.gov.ua>) за період з 09. 2021р. по 01.2022р., привів Ю. В. Шестакову до висновку щодо недостатності його функціонування для формування дієвої моделі регулювання етичних норм поведінки членів парламенту, адже за аналізований період комітетом було розглянуто три справи щодо порушення депутатської етики: по двом із них рекомендовано прийняти рішення ВРУ про позбавлення народного депутата права брати участь у п'яти пленарних засіданнях (рішення від 22.10.2021 та від 10.11.2021); по одній – винесено попередження народному депутатові (рішення від 14.09.2021) [8, с. 72].

Враховуючи вказане схвально розцінюємо положення законопроекту «Етичного кодексу» народних депутатів щодо створення у Верховній Раді окремого комітету, до відання якого належатиме питання контролю над дотриманням дисципліни та норм депутатської етики. Комітет розглядатиме скарги на народних депутатів, які порушили депутатську етику, вирішуватиме питання про їхню відповідальність у разі виявлення порушення та звітуватиме перед парламентом відповідно до своїх повноважень. Вузьконаправлена діяльність відповідного профільного комітету повинна характеризуватися більшою ефективністю.

Проте, як вірно наголошується в літературі: вітчизняна модель регулювання етики депутатської діяльності спирається на саморегулювання парламенту і її недоліком є те, що вона перетворює членів парламенту на слідчих, суддів і присяжних замість того, щоб забезпечити їх існування в якості незалежного органу, що лише ратифікує рішення, прийняті незалежним суддею [11, с. 113].

Більше того, за умов, коли на сьогоднішній день важливою метою є відновлення суспільної довіри до парламентарів, модель регулювання етики депутатської діяльності, що спирається на саморегулювання народних депутатів, навряд чи зможе забезпечити суспільну довіру.

У зв'язку з цим, виникає потреба в збалансуванні існуючої в Україні моделі шляхом створення додаткового спеціалізованого органу, на який була б покладена функція регулювання етики депутатської діяльності [13, с. 14]. Видається, що для нашої практики державного будівництва ефективним було б запозичення світового досвіду щодо створення судового або квазісудового органу, який здійснюватиме контроль за дотриманням депутатами норм етики у їх професійній діяльності – як перспективне завдання на майбутнє.

Висновок. Таким чином, у зв'язку з недостатньою правовою регламентацією відносин, пов'язаних з етикою поведінки парламентарів, розміщенням відповідних правових норм у різних нормативних актах, необхідним видається узгоджене прийняття етичного кодексу народних депутатів України, норми якого матимуть обов'язковий характер та універсальність у регулюванні професійної та позаслужбової діяльності представників народу. Бездоганно сформульовані положення цих кодексів, що відображають конкретні, властиві саме парламентській професії методи роботи, повинні становити не просту декларацію про ідеали іміджу та поведінки законодавця, а мати дисциплінарний характер, включати механізми юридичної відповідальності порушення етичних норм, розширювати арсенал санкційного впливу на порушників етичних норм та стандартів в депутатській діяльності. Звісно, наявність етичних норм парламентської етики не спроможне забезпечити належний етичний порядок парламентської діяльності, проте їх чіткість, деталізованість, санкціонованість, а також визначення механізмів контролю за їх дотриманням здатні мінімізувати випадки порушення депутатами депутатської етики. Наостанок слід також враховувати, що ефективність подальшої кропіткої законотворчої роботи щодо удосконалення чинного законодавства в сфері парламентської етики залежатиме від високого рівня моральної культури парламентарів, котрі її здійснюватимуть. Тому в ракурсі цієї тези вагомим значення набуває необхідність законодавчого закріплення основоположних моральних якостей кандидатів в народні депутати поряд із наразі закріпленими формальними вимогами, а також потребу розробки чітких методик їх перевірки задля ефективного застосування під час формування якісного складу вітчизняного парламенту. Моральний потенціал народного депутата становить запоруку його ефективної професійної діяльності, виступає гарантією мінімізації вчинення ним неетичних поступків. І в цілому рівень моральної культури депутатів в значній мірі впливає на ступінь ефективності парламентської діяльності, оскільки свідчить про те, наскільки чітко парламентарі усвідомлюють свої функції, повноваження, роль у визначенні політичного курсу держави, відповідальність свого становища та дій перед виборцями. А це має надважливе значення для підтримки авторитету парламенту та держави в цілому.

Використана література:

1. Сулова І., Флурі Ф., Бадрак В. Парламентська етика в Україні. Реалії, потреби, перспективи. Женева–Київ, 2017. 56 с.
2. Зозуля О. І. Сучасний стан і перспективи правового регулювання парламентської етики в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 128–133.
3. Тищенко М. М. Відповідальність народних депутатів України: політико-правовий аспект. *Науковий журнал «Політикус»*. 2021. Випуск 2. С. 87–92.
4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 № 2790-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text> (дата звернення 21.10.2024)
6. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10. 02. 2010 № 1861-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення 21.10.2024)
7. Лінецький С.В., Крижанівський В.П. Законотворчість: коментар до регламенту Верховної Ради України. URL. http://radaprogram.org/sites/default/files/publications/komentar_do_reglamentu-berez-2015.pdf (дата звернення 11.10.2024)
8. Шестакова Ю. В. Удосконалення парламентської етики в Україні. *Політикус* : наук. журнал. 2022. № 2. С. 70–74.

9. Концепція змін до законодавчих актів України щодо підвищення ефективності функціонування Верховної Ради України («Біла Книга» українського парламентаризму). URL: https://parlament.org.ua/upload/docs/White_Book_ed.pdf. (дата звернення: 21.10.2024)
10. European Centre for Parliamentary Research and Documentation (ECPRD). (2001). *Codes of Conduct in Europe: An overview*. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco/home> (дата звернення: 21.10.2024)
11. Петришина М.О. Парламентська відповідальність народних депутатів України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 110–113.
12. Когут А.М., Савчук О.В. Етичне та правове регулювання поведінки парламентарів: міжнародний досвід та пропозиції для України (Policy Paper). URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28800.pdf>. (дата звернення: 21.10.2024).
13. Динник І.П. Депутатська етика для парламентарів: європейський досвід та Україна. *Економіка та держава. Серія державне управління*. 2017. № 2. С. 12–15.

References:

1. Suslova I., Fluri F., Badrak V. (2017) *Parlamentska etyka v Ukraini Realii, potreby, perspektyvy* [Parliamentary ethics in Ukraine. Realities, needs, perspectives]. Zheneva – Kyiv. 56 s. [in Ukrainian]
2. Zozulia O. I. (2023) *Suchasnyi stan i perspektyvy pravovoho rehuliuвання parlamentskoi etyky v Ukraini* [Current state and prospects of legal regulation of parliamentary ethics in Ukraine]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and comparative jurisprudence*. № 5. S. 128–133. [in Ukrainian]
3. Tyshchenko M. M. (2021) *Vidpovidalnist narodnykh deputativ Ukrainy: polityko-pravovyi aspekt* [Responsibility of people's deputies of Ukraine: political and legal aspect: political and legal aspect.]. *Naukovyi zhurnal «Politykus» – Scientific magazine «Politikus»*. Vypusk 2. S. 87–92. [in Ukrainian]
4. *Zakon Ukrainy «Konstytutsiia Ukrainy» vid 28.06.1996 № 254k/96-VR* / [Law of Ukraine «Constitution of Ukraine» dated June 28, 1996]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. № 30. St. 141. [in Ukrainian]
5. *Zakon Ukrainy «Pro status narodnoho deputata Ukrainy» vid 17.11.1992 № 2790-XII* [Law of Ukraine «On the status of People's Deputy of Ukraine» dated November 17, 1992]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text> [in Ukrainian]
6. *Zakon Ukrainy «Pro Rehlament Verkhovnoi Rady Ukrainy» vid 10.02.2010 № 1861-VI* [Law of Ukraine «About the Regulations of the Verkhovna Rada of Ukraine» dated February 10, 2010]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> [in Ukrainian]
7. Linetskyi S.V., Kryzhanivskyi V.P. *Zakonotvorchist: komentar do rehlamentu Verkhovnoi Rady Ukrainy*. [Legislation: a commentary on the regulations of the Verkhovna Rada of Ukraine]. URL: http://radaprogram.org/sites/default/files/publications/komentar_do_reglamentu-berez-2015.pdf [in Ukrainian]
8. Shestakova Yu. V. (2022). *Udoskonalennia parlamentskoi etyky v Ukraini* [Improvement of parliamentary ethics in Ukraine]. *Politykus : nauk. zhurnal – Politicus: Science. magazine*. № 2. S. 70–74. [in Ukrainian]
9. *Kontsepsiia zmin do zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo pidvysshchennia efektyvnosti funktsionuvannia Verkhovnoi Rady Ukrainy («Bila Knyha» ukrainskoho parlamentaryzmu)* [The concept of changes to the legislative acts of Ukraine to increase the effectiveness of the functioning of the Verkhovna Rada of Ukraine («White Book» of Ukrainian parliamentarism)] URL: https://parlament.org.ua/upload/docs/White_Book_ed.pdf. [in Ukrainian]
10. European Centre for Parliamentary Research and Documentation (ECPRD). (2001). *Codes of Conduct in Europe: An overview*. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco/home> [in English]
11. Petryshyna M.O. (2020) *Parlamentska vidpovidalnist narodnykh deputativ Ukrainy* [Parliamentary responsibility of people's deputies of Ukraine]. *Porivnialno-analitychne parvo – Comparative and analytical law*. №1. S. 110–113. [in Ukrainian]
12. Kohut A.M., Savchuk O.V. (2015). *Etychne ta pravove rehuliuвання povedinky parlamentariv: mizhnarodnyi dosvid ta propozytsii dlia Ukrainy (Policy Paper)*. [Ethical and legal regulation of behavior of parliamentarians: international experience and proposals for Ukraine (Policy Paper)]. *Prohrama Rada. USAID – The Rada Program. USAIDI*. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28800.pdf>. [in Ukrainian]
13. Dynyuk I.P. (2017) *Deputatska etyka dlia parlamentariv: yevropeyskyi dosvid ta Ukraina* [Deputy ethics for parliamentarians: European experience and Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava. Serii derzhavne upravlinnia – Economy and the state. Public administration series*. № 2. S. 12–15 [in Ukrainian]

Gudyma M. M. Legal problems of deputy ethics and moral culture of people's deputy

The work examines the issues of morality in parliamentary activity, the moral culture of parliamentarians as an important condition for the effective functioning of the national legislative body, the causes of unethical behavior of people's deputies, and conclusions that are formulated regarding potential ways to eliminate the specified problems.

An analysis of domestic legal acts regulating the moral culture of parliamentarians and the rules of deputy ethics was carried out. The problem of their superficiality and disparity was revealed. The prospects for the adoption of a single codified act in this area - the Code of Ethics of People's Deputies have been studied. It is substantiated that a systematized definition of ethical norms will outline clear frameworks for the actions of People's Deputies, making it difficult to violate them, as well as create mechanisms for public control over the activities of people's elected representatives and increase their accountability.

It was found that the current domestic legislation not only contains formal ethical obligations of people's deputies of Ukraine, but also formally defines sanctions for their violation, so it was established that a special legislative act regulating the issue of deputy ethics should contain a wide and clearly defined list of sanctions against or deprivation of the right to vote at one meeting to fines and deprivation of the deputy mandate in case of gross and systematic violation of moral and ethical norms.

The analysis of the requirements of the election legislation led to the formulation of the conclusion that among the main aspects of the problem of the current state of parliamentary ethics in Ukraine and its observance by people's deputies, the literature recognizes the imperfection of mechanisms that would prevent people who do not meet the ethical requirements for a people's deputy from entering the Verkhovna Rada. The work emphasizes the need for legislative consolidation of the fundamental moral qualities of candidates for people's deputies along with formal requirements, as well as the need to develop clear methods of their verification for effective application during the formation of a high-quality composition of the national parliament by making appropriate additions to the norms of the electoral law of Ukraine.

External and internal control mechanisms are of great importance in ensuring compliance with ethical requirements by people's deputies. To improve the specified mechanisms, it is considered promising to create a narrowly focused separate committee in the Verkhovna Rada, which will be responsible for the issue of control over compliance with the discipline and rules of deputy ethics and borrowing world experience in creating a judicial or quasi-judicial body that will monitor the compliance of deputies with the rules of ethics in their professional activities.

Key words: parliament, people's deputies, moral culture, ethical behavior, code of deputy ethics, responsibility of a people's deputy.